

Ветэраны

Гэтыя мужчыны даўно ўжо вызваліліся з жалезных абдымкаў часу, цяжкіх яго ланцугоў, што звязваюць чалавека з канкрэтным месцам, канкрэтнымі абавязкамі. Маглі б яны без залішніх цырымоній пазбыцца сваіх календароў і гадзіннікаў, аддаць іх у які музей або звычайна абдарыць унукаў для гульні. І не пацярапеў бы ад гэтага свет. Так ці іначай ён выконваў бы свае справы своєчасова і паспяхова.

Але яны ўсё яшчэ ішлі плячо ў плячо з календарамі і гадзіннікамі. Кожную першую суботу месяца дакладна а васемнацатай гадзіне пераступалі парог рэстаранчыка.

Заходзілі камплектам або паасобна, але наогул у прызначаны час усе пяць фігур займалі месцы за сталом. Прасілі гарбату. Разгортвалі газеты. Глядзелі адзін другому ў вочы, параўноўваючы запісаныя ў памяці вобразы з замалёўкамі бягучай хвіліны.

Гэта былі звычайныя мужчыны. Па іх біяграфіях не здымалася кіно, не пісаліся гераічныя аповеды, не складаліся школьныя падручнікі. А калі нат і пісаліся якія гісторыі, дык не фантазійнымі, выкручастымі літарамі, а дробным макам штодзённых мазалёў. Чыгуначнік на пенсіі Іван Пракопавіч. Селянін Віктар Сцяпанавіч, што больш дзесяці гадоў таму як аддаў наймалодшаму сыну лейцы і з'ехаў у мястэчка, дзе прытуліўся да нейкай удавы.

Максім Карпавіч і Пётр Паўлавіч адпрацавалі жыццё на мясцовай фабрыцы.

Мэту гэтых сустрэч дарма замыкаць у рамкі якое-колечы логікі. Не вырашаліся тут справы ні сённяшняга дня, ні будучыні. Не прымаліся ніякія пастановы ці рашэнні. Ніхто не назіраў за ходам падзеяў, нат так сабе, без прычыны, каб праз дзесяць-дваццаць год, прыгарнуўшы да грудзей унука, прашаптаць у ягонае вуха банальнае: “Я бачыў”.

Мабыць, склікала іх у гэтае месца своеасаблівага дэманстрацыя – доказ прысутнасці, існавання, перамогі над чарговым днём.

Часам нехта спазняўся і яны моцна ў такіх выпадках хваліліся.

“А дзе Пётр Паўлавіч?” Або: “А дзе Віктар Сцяпанавіч?” – неспакойным голасам самы старэйшы выклікаў непрысутную асобу. – Бачыў хто сёння Віктара?

– Я бачыў. Учора раніцай у малочнай краме. Усё нармальна, жывы ён, – чыйсьці голас супакойваў астатніх.

І яны сядалі за стол. Але неспакой не адступаў далей як на крокі два, таптаўся за спіною, прысіджваўся на парожняе крэсла. Нават калі і не гаварылася пра тое ўголас, яны дасканала ведалі цану аднаго дня, разумелі, што кожная хвіліна павышае яе, падвойвае, патройвае, аж у рэшце рэшт заўтрашні дзень пераўтвараецца ў тавар не на чалавечую кішэню.

Афіцыянтка махала на стол шклянкі з гарбатай, папёлку, абдорвала іх ветлівай усмешкай і, хвалюючы бязмежнымі клубамі, плыла на сваю службовую прыстань. Гартаючы каляровы часопіс, час ад часу абмацвала іх службова чуйнымі зрэнкамі, а яны сачылі за яе чорным, бліскучым боцікам, што машынальна гойсаўся на назе, закінутай на другую

нагу.

– Эх, зоранька, – Іван Пракопавіч папраўляў гальштук, штурхаў наперад грудзі, а живот і сам здагадваўся, што не ён першачарговы тут герой ды ўпотаікі адступаў у ёмістыя абдымкі пінжака.

– Гэ-гэ, загуляў бы, а? – падміргваў Максім Карпавіч і ад такіх слоў Пракопавіч нападняўся аса-лодай. – Ну, табе што? Малады ж яшчэ. Сярун.

Дэкларацыі ў адрас жаночага полу не ўспры-маліся сур’ёзна. Яны ўваходзілі ў той этап жыцця, калі без крыўды для гонару мужчынам дазваляецца жартаваць або і здэкавацца над сваёй недасканала-сцю. Бо і яна, цяперашняя няспраўнасць, як доказ, як рэзультат ранейшай мужнасці. Балючая ўсё-такі ўзнагарода за перамогі маладосці.

Але нешта хлапечае астаецца ў мужчын да апошніх іх дзён. Няўлоўнае, неназванае адгукаецца рэхам у застольных размовах, прыхоўваецца між слоў, апрачаецца ў шматзначныя ўсмешкі.

– Я, у шэсцьдзесят, о-го, – абводзіў позіркам афіцыянтку Максім Карпавіч. І, прыкідваючыся смутным, уздыхаў. – Божа ж ты мой! Забраў сілы, вазьмі і ахвоту.

Такі цырыманіял паўтараўся кожны месяц. Мя-няліся адно сцэжкі гэтых, па-хлапечаму канспіра-цыйных, па-хлапечаму недалёкіх ад бацькоўскай хаты, эскападаў. Адзін раз кіраваліся яны на афіцы-янтку, а другім разам бралі напрамак на зусім вы-падковую паненку, што прытулілася якраз да сусед-няга століка.

Але маладыя паненкі натоўпам сюды не захо-дзілі. Рэстаранчык быў з другой, прызабытай цяпер палоскі часу. У далёкай мінуўшчыне – можна даду-мацца – разгарнуў нехта на сталах цыратавыя загончыкі, абсеяў іх алюмініевымі лыжкамі і відэль-цамі, там-сям уваткнуў хісткае драўлянае крэсла. А

затым, не чакаючы жніва, з'ехаў у другую краіну або ў вечнасць. А можа невыпадкава, можа з думкай аб такіх якраз кліентах чыясьці міласэрная рука вывела гэты куточак з гаманлівай сучаснай прасторы?

– Каму забраў, а каму і не, – на нараканні Карпавіча адгукаўся таямнічай усмешкай Віктар Сцяпанавіч. – Мне таксама семдзесят пяць. А пакуль яшчэ мая Маня не наракае.

Паўслоўцамі, зразумелымі толькі мужчынам, называліся прыемнасці, якія можа мець мястэчковая ўдава ад кансерваванага сонцам, дажджом і ветрам вясковага хлопца.

Але наогул Сцяпанавіч не паспяваў падзяліцца з сябрамі гэтай радасцю, што час ад часу выпадае на долю ягонай Мані. Гутарка пераходзіла на зусім другія рэйкі. Пётр Паўлавіч выгартыў з кішэні пінжак насаваю хустачку, збіраў пот, што бліскучымі жамчужынамі гуртаваўся на кончыку носа – ад гарчай гарбаты, а мо ад якога жахлівага ўспаміну.

– А я ўчора ўпаў, – заяўляў сумным голасам.

– Як, упаў? Дзе? – хваляваліся астатнія. Але хваляванні былі павярхоўныя і тут жа знікалі. – Калі ты тут, значыць, падняўся, нічога страшнага не адбылося.

– Нармальна, на вуліцы. Ішоў і зваліўся. Цяжкое штосьці села на грудзі, потым свінцовым холадам пералілося на плечы і ў ногі. А потым сцямнела ў вачах і я страціў прытомнасць. А калі разбудзіўся, нейкія маладыя людзі акружалі мяне шчыльным вяночкам. На фоне чыстага неба я бачыў іхнія галовы і чуў іхнія галасы. І яны разважалі: п'яны ці хворы я. А я ж і ў рот не бяру. З маім сэрцам, самі ведаеце, было б самагубства.

– Нічога не разумеюць маладыя, нічога не ведаюць, – горка ўсміхаўся Іван Пракопавіч.

– А ў мяне грыжа, – адзваўся Віктар Сцяпанавіч. – Такая, во, – згартаў далоні ў кшталт футбольнага мячыка. – Усе тья мяшэчкі картопляў і жыта, што вамі, гарадскімі скарміліся, зараз і выбіраюцца на белы свет. Аперацыя неадкладная. Сам не знаю – лепш паміраць пад нажом ці ўсё-такі ў сваім ложку?

Грыжу Віктара Сцяпанавіча дасканала ведалі. Тут яна нараджалася, пачыналася з маленькага гарохавага зярнятка, надзімалася ў тэнісны шарык, аж зараз дасягнула памераў футбольнага мяча. Карыстаючыся правамі, належнымі поўнацэнным удзельнікам застолля, уключалася ў размову ў любы момант, не чакаючы сваёй чаргі. І была пры тым прэлюдыяй, запрашэннем у своеасаблівы акцыён, біржу, дзе чалавек стараецца апярэдзіць іншых, узяцець вышэй, галасней за ўсіх астатніх назваць сваё імя, накрыць козырам усе, раней раскладзеныя на сталe, карты.

– А ў мяне лёгкія на квольх нітачках чапаяць. Як сказаў лекар: “Інжынер які або другі панок даўно з зямлёю шлюб узяў бы”. І яшчэ сказаў лекар: “Адракацца трэба ад гэтага гаўна”, – Максім Карпавіч вылузваў з кішэні пачак папяросаў, шпуляў на стол. А потым пяшчотным жэстам прыгартаў яго бліжэй, да сябе. – А як пакінеш, калі шэсцьдзсят год курыш? У сорок чацвёртым вывучыўся, на савецкай перадавой. Махорка была ў іх – моцная, бы спірт. Увогуле, моцныя былі яны хлопцы, адважныя. Жыццё аддаць – тое, што і сплюнуць.

І, паўтараючы адвагу савецкіх разведчыкаў, разгартаў пачак, спраўна пстрыкаў у тэктуравае дно, і папяроса, бы на якой пружыне, выскаквала між пальцаў. Каўкаў дым, аж напіналіся грудзі – горда, рашуча, можна падумаць – выходзіў на сустрэчу свінцоваму дажджу, агнявой лавіне.

– А ты, Пракопавіч, што можаш ведаць пра пера-

даваю? Сярун быў...

Гэтым словам Карпавіч называў Пракопавіча часта і густа. Часам яно Пракопавічу падабалася, а часам не. Асабліва, калі размова кранала справы важкія, адлеглыя на шэсць дзесяцігоддзяў, рабілася крыўдна Пракопавічу. Бо ў чым вінаваты чалавек, што якраз у той гераічны час, хадзіў ён у пяцігадовых смурగాлях? І тады Пракопавіч выкладаў на стол свой ці не адзіны джокер, што крадком прыхоўваўся ў абшастанай калодзе дзён:

– А ў восемдзсят пятым, як мяне вагоны сціснулі, так і думалі ўсе: памрэ, не выжыве. А як бачыце – не памёр.

Гісторыю пра вагоны яны дасканала ведалі, не першы ж раз сядзелі за гэтым сталом.

У восемдзсят пятым Пракопавіч працаваў на чыгунцы. Спіналі аднойчы вагоны ў адзін даўжэзны эшалон, машыніст памыліўся, лакаматыў заўчасна тузануўся назад. Усе паспелі выскачыць, а Пракопавіч не паспеў, апынуўся між буферамі вагонаў. Штосьці трэснула, нешта ляснула, і ён паваліўся на рэйкі. Доўга там ляжаў ці коротка – дакладна не ведае. Але, мабыць, даволі доўга, бо калі расплюшчыў вочы, першае, што ўбачыў – пабялелы, спалоханы твар начальніка вакзала. І зрабілася Пракопавічу сорамна. Ён ляжыць, а начальнік, бы рады вы жаўнер, выструніўшыся перад афіцэрам, хвалюецца: “Дыхае ці не дыхае Пракопавіч?” Учапіўшыся растапыранамі пальцамі за чорныя хмарыны, што плылі перад вачыма, пачаў уздымацца на ногі.

– Другі хто нат і не зіпнуў бы, – казаў потым. А мне, быццам і нічога. Праўда, правая нага не зусім у калене згінаецца. Ды што там – нага?

– А ў мяне вада ў каленях, – карыстаючы аказію, што гутарка ідзе пра канчыны, уключаўся ў размову Хведар Антонавіч.

Але прэтэнзіі Хведара напалову жартам, а напалову і ўсур'ёз ігнараваліся. Як адзіны тут, ён значную частку жыцця прахадзіў у начальніка прафсаюзаў. Напачатку ўсё было нармальна, спалучала іх адна вуліца і адзін фабрычны станок, а потым у Антонавіча з'явіўся свой офіс і свой пісьмовы стол, і яшчэ маленькі столік, дзе, бы які турэцкі султан, драмаў кумпясты чайнік. А наўкол чайніка антычнымі служкамі-вартаўнікамі тоўпіліся шклянкі. Часам, па інерцыі або карыстаючыся ранейшымі сувязямі, яны заходзілі ў гэты офіс. Прысэджаліся ў мяккія крэслы, глядзелі, як спраўныя рукі сакратаркі пераліваюць з чайніка ў шклянкі ўскіпелую ваду.

– Хіба ад кавы і гарбаты тая вада ў каленях, – падміргваў Іван Пракопавіч.

– Або ад гэтай сакратаркі, – выскальваўся жоўтай усмешкай Максім Карпавіч.

Пасмейваліся жартаўліва, па-сяброўску, але ж быў у словах і тонкі папрок, слушны закід: “Смешна і далёка несправядліва стаўляць у адну шарэнгу, параўноўваць прыдбаныя ў барацьбе кантузіі і раны з звычайнымі хваробамі, што, бы тыя байструкі, прывалакліся ў хату невядома адкуль, прыліплі да чалавека невядома чаму”.

Крыўдуючы на ўвесь свет, Хведар Антонавіч здзіраў калышыну. Сіня-белую, худую лытку завяршала непрапарцыянальна круглая булава. Сціскаў гэту булаву пальцамі, затым забіраў руку, а на беласіняй скуры аставаліся кругленькія ямачкі.

– О, бяда якая! А вы тут кава-гарбата кажаце, сакратаркамі папракаеце.

І яны замаўкалі. Мабыць, у гэтай цішыні адабраўся, прызнаваўся за роўнацэнны і Хведар Антонавіча жыццёвы ордэн, яго пакута і ўзнагарода за поспех гэтага мястэчка.

– Усё-такі пайду ў той шпіталь. Ці не ў бліжэйшую сераду, – перапыняў цішыню Віктар Сцяпанавіч.

– Будзем праведваць, – казаў Іван Пракопавіч.

Афіцыянтка прыбірала парожнія шклянкі, а яны сачылі за яе няспешнымі жэстамі. І зноў маўчалі. І думалі, што ўсё-такі не ў шпіталі, а тут, у маленькім рэстаранчыку, стрэнуцца чарговым разам.

Гэта былі звычайныя мужчыны, якія паміраюць у сваіх ложках, на сваіх падушках. Так ціха, што можна падумаць – не паміраюць ніколі.

КАМУНІКАТ.ОН